

Хоменко Алла Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

<https://orcid.org/0000-0001-9165-0401>

ІМПЕРАТИВИ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: виховання, імперативи виховання, ринкова трансформація суспільства, економічна соціалізація, конкурентоспроможність особистості, соціальна відповідальність.

Інтенсивні соціально-економічні перетворення сучасного суспільства висувають нові вимоги до системи виховання молодого покоління, актуалізуючи необхідність переосмислення її ключових імперативів. Ринкова трансформація суспільства характеризується демократизацією суспільних відносин, лібералізацією економіки, розширенням приватного сектору та інтеграцією у світовий економічний простір. У цих умовах відбувається фундаментальна зміна у системі цінностей, соціальних орієнтирах та моделей поведінки молодого покоління. У світлі таких трансформацій виникає потреба у переоцінці та модернізації виховних стратегій відповідно до викликів сьогодення.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання суперечностей між прагматичними цінностями ринкового суспільства, орієнтованого на економічну ефективність, індивідуальний успіх та конкурентоспроможність, з одного боку, та гуманістичними ідеалами виховання, що передбачають формування духовно багатой, морально зрілої та соціально відповідальної особистості – з іншого. Пошук шляхів гармонізації цих аспектів становить ключовий виклик для сучасної педагогічної науки і практики.

У контексті сучасної української педагогічної науки спостерігається багатовекторність досліджень виховання молодого покоління, що охоплюють різноманітні методолого-теоретичні та практичні аспекти цього феномену. Над проблемою сучасного виховання молоді працюють І. Бех, Н. Гавриш, Л. Гончар, О. Дубасенюк, К. Журба, С. Золотухіна, В. Ільїн, Л. Канішевська, П. Кононенко, В. Кремень, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоева, О. Сухомлинська, В. Шахрай, Г. Шевченко та ін. Наукові дослідження цих учених становлять фундаментальну методолого-теоретичну базу для осмислення трансформації сучасної парадигми виховання, розробки інноваційних підходів до формування ціннісних орієнтацій молоді та впровадження ефективних виховних практик, що відповідають викликам мінливого соціокультурного середовища та забезпечують гармонійний розвиток особистості.

Сучасне виховання підростаючого покоління характеризується багатомірністю та поліпарадигмальністю – це зумовлено інтенсивними соціокультурними трансформаціями, цифровізацією освітнього простору та глобалізаційними процесами, які суттєво модифікують традиційні виховні концепції та практики. В епоху ціннісної турбулентності та кризи усталених світоглядних орієнтирів відбувається складний і суперечливий процес переосмислення виховних імперативів: традиційні гуманістичні цінності інтегруються з новими компетентнісними моделями, які орієнтовані на формування конкурентоспроможної, адаптивної та соціально відповідальної особистості, здатної ефективно функціонувати в умовах невизначеності, швидкоплинності та поліваріативності життєвих контекстів.

Імперативи сучасного виховання розглядаємо як систему фундаментальних, аксіологічно обґрунтованих вимог та принципів, що відображають сутнісні характеристики виховного процесу в умовах соціокультурних трансформацій і визначають стратегічні напрями, зміст та методику педагогічної діяльності, спрямованої на формування гармонійно розвиненої, соціально відповідальної та конкурентоспроможної особистості, здатної до самореалізації та адаптації в динамічному суспільному середовищі.

На основі змістовно-порівняльного аналізу наукових джерел (І. Бех, О. Дубасенюк, О. Ковальчук, В. Кремень, О. Лавренко, В. Піддячий, О. Пометун, С. Сисоєва, А. Фесенко), осмислення актуальних соціокультурних трансформацій, домінуючих ціннісних орієнтацій суспільства, об'єктивних вимог ринкової економіки, а також врахування фундаментальних психолого-педагогічних принципів особистісного розвитку, нами виокремлено ключові імперативи сучасного виховання.

1. Економічна соціалізація молоді в умовах ринкової економіки передбачає формування економічної культури, фінансової грамотності та підприємницької компетентності. У цьому контексті виховання спрямовується на розвиток у молоді практичних навичок планування бюджету, управління фінансами, раціонального споживання та заощадження. Зауважимо, що важливим аспектом виступає формування підприємницького мислення: здатність до прийняття обґрунтованих економічних рішень, готовність до розумного ризику, ініціативність та інноваційність. Водночас, економічна освіченість молоді має супроводжуватися розвитком етичного виміру економічної поведінки, що передбачає усвідомлення соціальної відповідальності бізнесу, дотримання принципів чесної конкуренції, поваги до прав споживачів та працівників, захисту навколишнього середовища. «Моральність особистості виступає важливою детермінантою її економічної активності. Відносини моральності суб'єкта значною мірою визначають вибір виду економічної активності, методів і засобів досягнення цілей, а також специфіку його відносин із партнерами по взаємодії» [2, с. 104].

Така інтеграція економічних та етичних аспектів сприяє формуванню цілісної особистості, здатної ефективно функціонувати в ринковому середовищі без втрати моральних орієнтирів.

2. *Розвиток адаптивності та конкурентоспроможності особистості в умовах соціально-економічних змін.* Ринкове суспільство висуває високі вимоги до конкурентоспроможності особистості: це актуалізує необхідність розвитку таких якостей, як мобільність, гнучкість, адаптивність, здатність до навчання протягом життя. Сучасне виховання доцільно спрямовувати на формування у молоді готовності до змін, вміння швидко опановувати нові знання та технології, адаптуватися до динамічних умов ринку праці. Особливої значущості набуває розвиток критичного та креативного мислення, комунікативних навичок, емоційного інтелекту, вміння працювати в команді та вирішувати складні проблеми. Як зазначає В. Піддячий, «значна увага до гнучких навичок зумовлена тим, що наявність високої кваліфікації фахівця не завжди підтверджує його здатність ефективно працювати і взаємодіяти з іншими у професійному середовищі. У сучасних умовах високу цінність становлять не стільки ті фахівці, які мають великий багаж знань і діють за напрацьованим зразком, а насамперед ті, які вміють швидко навчатися, адаптуватися та знаходити креативні рішення» [3, с. 78]. Саме ці компетентності становлять основу професійного успіху та особистісної самореалізації в умовах конкурентного середовища. Проте, потрібно зазначити, що важливо зберегти баланс між розвитком здорової конкурентоспроможності та вихованням духу співробітництва, взаємодопомоги та солідарності, оскільки надмірний акцент на конкуренції може призвести до формування егоцентричної, індивідуалістичної особистості, нездатної до конструктивної соціальної взаємодії.

3. *Формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій молоді в умовах споживацького суспільства.* Однією з ключових проблем виховання молоді в умовах ринкової економіки є протидія негативним проявам споживацької культури – матеріалізму, гедонізму, культу споживання, орієнтації на зовнішні ознаки успіху. «Домінування цінностей «суспільства споживання» у масовій свідомості в цілому та у молодіжному середовищі зокрема є однією з головних причин негативних змін у ціннісно-мотиваційних орієнтирах людей стосовно їх майбутньої життєдіяльності, що виражається в істотному падінні престижності праці у суспільному виробництві, зневіри широких верств населення щодо можливостей вести чесний, соціально-прийнятний спосіб життя» [4, с. 23]. Тому виховна діяльність повинна спрямовуватися на формування критичного ставлення до агресивної реклами та маніпулятивних технологій, розвиток культури розумного споживання, екологічної свідомості та здорового способу життя. Особливої актуальності набуває виховання духовно-моральних

цінностей – гуманізму, емпатії, толерантності, відповідальності, альтруїзму, які протистоять егоїстичним та прагматичним тенденціям ринкового суспільства. Важливо формувати у молоді розуміння того, що справжній життєвий успіх визначається не лише матеріальним добробутом, але й духовним багатством, моральною зрілістю, здатністю до самореалізації та служіння суспільству.

4. *Розвиток соціальної відповідальності та громадянської активності молодого покоління.* За умов функціонування ринкової економіки спостерігається звуження простору державного регулювання та розширення сфери персональної відповідальності. Ключового значення набуває виховання соціально свідомої та громадянсько діяльної особистості. Цей процес включає розвиток у молодого покоління правосвідомості, політичної компетентності, демократичних переконань, прагнення долучатися до громадських ініціатив та суспільно корисних проєктів. Суттєвим елементом виступає формування розуміння нерозривного зв'язку особистого процвітання із загальносуспільним добробутом, усвідомлення потреби гармонійного поєднання приватних інтересів із колективними прагненнями. Такий підхід допомагає протидіяти надмірному індивідуалізму та самоцентризму, притаманним ринковій філософії, й водночас культивувати почуття суспільної єдності та колективної відповідальності за майбутнє країни.

Таким чином, виокремлені імперативи сучасного виховання відображають багатовимірний характер соціально-педагогічних викликів, зумовлених ринковою трансформацією суспільства та окреслюють стратегічні напрями виховної діяльності в умовах соціально-економічних змін. Економічна соціалізація, розвиток адаптивності й конкурентоспроможності, формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій та плекання соціальної відповідальності становлять цілісну систему виховних пріоритетів, спрямованих на збалансоване поєднання прагматичних вимог ринкової економіки з гуманістичними цінностями та етичними принципами.

Впровадження визначених імперативів у практику виховання молодого покоління покликане забезпечити формування гармонійно розвиненої особистості, здатної ефективно функціонувати в ринковому середовищі, зберігаючи при цьому духовно-моральні орієнтири, демонструючи соціальну відповідальність та громадянську зрілість, що в цілому сприятиме сталому розвитку українського суспільства в контексті глобальних цивілізаційних викликів.

Список використаних джерел

1. Ковальчук О., Канциренко О. Взаємозв'язок соціальної відповідальності як цінності з психологічним благополуччям української молоді. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2016. № 1 (4). С. 37–44. URL: <https://surl.li/tvskgr>.
2. Лавренко О. В. Соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації молоді у просторі освіти у ВНЗ: моральний аспект. *Психологічний часопис*. 2016. № 1 (3). С. 97–106. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2016.1.3.9>.

3. Піддячий В. Розвиток гнучких навичок фахівців в умовах змін ринку праці. *Молодь і ринок*. 2022. № 7-8 (205-206). С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.266017>.
4. Фесенко А. М. Знецінення праці та загроза відчуження молоді від трудового способу життя в умовах домінування цінностей «суспільства споживання». *Наукова праця. Філософія*. 2016. Вип. 274. Т. 286. С. 18–23. URL: <https://philosophy.chdu.edu.ua/article/view/107543>.

Alla Khomenko

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Docent,
Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Andragogy
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine

IMPERATIVES OF MODERN YOUTH EDUCATION IN THE CONDITIONS OF MARKET TRANSFORMATION OF SOCIETY

Keywords: education, imperatives of education, market transformation of society, economic socialization, competitiveness of the individual, social responsibility.

Шиндор Анастасія Іванівна

здобувач вищої освіти ступеня магістра факультету початкової освіти
Уманський державний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ключові слова: молодші школярі, здоров'я, формування культури здоров'я.

Формування культури здоров'я у молодших школярів є важливою складовою всебічного розвитку дитини, її особистісного становлення та соціальної адаптації. Молодший шкільний вік – це період активного формування життєвих установок, звичок, уявлень про світ і себе в ньому. Саме в цьому віці найефективніше прищеплюються основи здорового способу життя, закладаються цінності, пов'язані зі збереженням і зміцненням здоров'я, формуються навички турботи про власне фізичне, психічне та соціальне благополуччя.

Культура здоров'я – це не лише знання про анатомію чи медичні рекомендації. Це система переконань, ціннісних орієнтирів і поведінкових установок, яка забезпечує відповідальне ставлення людини до власного здоров'я та здоров'я інших. У молодшому шкільному віці діти ще не здатні самостійно оцінювати ризики чи повною мірою усвідомлювати наслідки своїх дій, тому провідна роль у формуванні культури здоров'я належить дорослим – учителям, батькам, вихователям [1, с. 43].

Особливістю цього процесу є те, що навчання повинно поєднувати емоційну залученість дитини з практичними діями. Знання, які учні отримують про правильне харчування, режим дня, гігієну, безпеку,